

semmben, hiába az önirónia, a zárójelbe tevés (akár magát is oda), a játékok, a madárnyelv, a segélykiáltások. Az első verstől az utolsóig ott hömpölyög valami sötét – akár Kemény Istvánnál – a sorok között, nehezen tetten érhetően, de erős érzést biztosítva. Ott hömpölyög a lemondás, a lelkiismeret vívódása, a nekifutás lassított felvétele, a karlendítés ugrásra, a visszatekintés a hátrahagyottra, a körbenézés a nézőtérén összegyűlt rokonok, ismerősök szempárjaira és egy pillantás az égre – *biztosan helyes ez így?* Volna egy megfelelőbb nyelvi forma, egy illőbb tekintet, egy jobb pillanat a *letevésre?*

A képek pedig a perspektíva hiányával, az egyszerű körvonalak és a finom lenyomatok ötvözésével szépen illeszkednek ebbe a világba. Nincs tér, nincsenek árnyékok – magányos tárgyak, tárgypárosok vagy csoportok láthatóak a képeken: iszonyatos magány. Eszközök funkció nélkül vagy használaton kívül. Körömkefe az ujjak mellett, két külön formanyelven megszólaltatva: összeférhetetlenek, a beteljesülés lehetetlen, külön tartományokban működnek. Dolgok: fésű, csipesz, tű, cérna, gomb stb. A mindennapi életünk, a kis történeteink állandó kellékei. Ott maradnak a körömkefén az egy nap alatt bejárt terek, megérintett

emberek összegyűlt, lerakódott maradéka. *A másnap reggelek* illata a fésűben, az éjszaka összes heves mozdulata egy gombon. Egy történet lebegő emlékei sorakoznak a grafikai munkákon. Nem tudjuk a viszonyokat, irányokat vagy arányokat, a teljes tiszta, fehér úrben lézengenek a képek elemei. Esnek vagy szállnak, óriások, vagy valóságos méretűek, nem tudni. Egyedül vannak, nincsenek kapcsolódási pontok, ez biztos. Méltóságteljes, harmonikus elkeseledést árasztanak a képek, az eltolt kiközentett kompozíciók ellenére is. Nem egyszerűek a munkák, hanem tömörek. Gábor Zsófia egy vonal húzásával átírja egy olló jelentését például – játék ez is, mint Visky Zsolté, és nem kevésbé melankolikus.

A címadó vers angolai pedig lehetnek ők maguk, a szerzőpár, vagy akik végigkísérték személyesen a történetet – most már lehetek én is, mint olvasó –, akik nem félnek a haláltól, mind lehetnek, *szépek, csúfak, mindenfélék*. Meglepetés nem sok ér, de konklúzió születik, szerencsére én ezt olvastam el a kötetből először: „nem tudom, mit jelent ez, de bennem lesz már meghalál” (*A halálos vers*) – mindig a kötet utolsó sorával kezdem.

Gergely Borbála

GYERMEKKORI TÖBBSZÓLAMÚSÁGOK

Filip Florian – Matei Florian: *Kölyök utca*

■ Van, akinek a Micimackó a kedvenc meseje, azt olvasná újra bármikor. Van, aki a Lázár Ervin-féle szereplőkkel és helyzetekkel tud leginkább azonosulni, és van, aki elalvás előtt egyéni történeteit alakítja elbeszélésekké saját vagy mások szórakoztatására. Ilyen a *Kölyök utca* is: találunk benne ismert, konvencionális meseelemeket, élükre fordított, (ön)ironikus karaktereket és történeteket, illetve megélt, megkonstruált, saját életrészleteket is. Természetesen az utóbbiban születnek újjá és értelmeződnek át az előbbieket, és mindez úgy zajlik le, hogy olvasásuk közben észrevétlenül beköltözünk a Drumul Taberei D13-ba, a piritósszagú konyhába, a paplan alatt berendezett szobákba, beköltözünk Filip és Matei emlékeibe.

A szerzőpáros négykezes regénye gyermekkori emlékekre támaszkodik. Általában mozgalmas történeteket mesélnek el, de a hangsúly nem a cselekményre, sokkal inkább a megélt hangulatokra és érzésekre ke-

rül. A saját gyerekbirodalom építésében az óvodai homokozó, a foci, a játék csupán kontextus, a tartalmat egy olyan láthatatlan világ képezi, amely nem tűnik el a felnőtté válás során. A felnőtt-jelenből való visszatekintés gesztusa egyben a múltba való visszaköltözés döntése is, s ez a kettős állapot teremt meg azt a dimenziót, amelyben a Florian testvérek újraélik, elmesélik, olykor meg értelmezik saját gyermekkorukat annak örömeivel, bánataival, kudarcaival és sikereivel együtt.

A gyermekorra való emlékezés látszólag egyfajta nosztalgikus magatartást feltételez, mégsem ez az alaphangulat hatja át a regényt. Inkább azok a – családtagok, történetek, félelmek, hiányérzetek által okozott – lenyomatok rajzolódnak ki, amelyekhez általában higgadt józansággal és óvatossággal viszonyulunk. Ezek a lenyomatok a regényvilágon belül sosem a laza sztorizgatás, a múlt könnyed felidézése során kerülnek

felszínre, hiszen olyan élethelyzetek újra-élését jelentik, amelyek az emberi kapcsolatok bonyolultságáról, megmagyarázhatatlan szorongásokról, megválaszolhatatlan kérdésekről szólnak. Annak ellenére, hogy a *Kölyök utcában* gyermekkori emlékek elevenednek meg, elsősorban nem egy olyan világról kapunk képet, amelyben minden a megszokott törvények szerint működik, hanem egy sajátos létérzésről, amely éppen a helyszínül szolgáló Drumul Taberei utcához, a D13-as lakrészhez, és annak szereplő-éhez tartozik.

Természetesen ezen belül számos ismerős helyzettel, magatartásformával, tárgygyal találkozunk. Ezeknek köszönhetően már az első oldalak után megteremtődik egyfajta egymásra hangolódás az elbeszélő(k) és olvasó között. Ezt a hangolódást segítik a szövegbeli való kiszólások – „arra kérlek titeket, higgyetek neki” (Filip, 19.), „ti nem sajnáljátok ezt a cipőt?” (Filip, 24.) – is, amelyek hol megállásra, továbbgondolásra, hol pedig a kételkedés eloszlatására, feltétel nélküli együttérzésre készítik az olvasót. Az említett – utcához, lakáshoz, szereplőkhöz tartozó – sajátos létérzés és az ezen belüli vagy kívüli közös ismerősségérzet jól eltalált egyensúlya vonul végig a fejezeteken, így képezve titkos alagutat a Florian testvérek gyermekora és saját gyermekkorunk között.

Mert az időt és a teret is legyőzheti a gyermeklogika, ha nem is valamiféle elhihető magyarázattal, de olyan kétségbevonhatatlan meggyőződéssel, amelyet nem kérdőjelezünk meg. És amennyiben a szereplőkkel együtt elhiszük Ştim és Ştam, a képzeletbeli barátok létezését, a jövőbe látó kereszt működését, a repülőhangyák sajátos metamorfózisát, máris játszótársakká válunk még akkor is, ha más városban és más évtizedekben voltunk gyermekek. Ez a játszótársi viszony határozza meg a szereplők közötti, illetve a szereplők és olvasó közötti kapcsolatokat is. Ugyanakkor mindvégig kérdés marad, hogy egy-egy ilyen játszótárs – akár saját karakterén belül – hol helyezkedik el (pl. Kismatei/Nagymatei, Kirisztus/Cristi, szerepekbe helyezkedő olvasó/saját gyermekkorára emlékező olvasó), beszélhetünk-e a szemünk láttára kibontakozó, fókuszatos „felnövésről”, vagy a különböző hangok csupán egyazon szereplő más-más helyzetből történő megszólalásai, amit a bemutatás változó időperspektívája eredményez.

A két főszereplő viselkedése és magatartása általában három irányból értelmezhető. Az elbeszélés közben a narrátor saját maga is reflektál – időbeli elhelyezkedésétől függően – egykori vagy épp aktuális állapotára, döntéseinek körülményeire és következmé-

nyeire, a fontos mozzanatoknál jelen levő testvér is visszaemlékezik a történetekre, megerősítve vagy megkérdőjelezve, mintegy felülvizsgálva azokat, ezek ismeretében pedig az olvasó saját értelmezéseivel egészíti ki a szerzők által bemutatott töredezett, olykor hiányos vagy egymásnak ellentmondó emlékeket. Ez a fajta testvérek közötti párbeszéd nem feleselés, sokkal inkább egymás emlékeinek kiegészítése és értelmezése, olyan folyamat, amely együttérzésről, emberi-testvéri szeretetről árulkodik. Egyfajta feleselés inkább Kismatei-Nagymatei, illetve Kisfilip-Nagyfilip között valósul meg, amikor gyerekként későbbi felnőtt önmagukat féltik bizonyos „bűnöktől” (pl. a csodák elfelejtésétől), vagy felnőttként egykori gyermekönmagukat vádolják egy-egy elítélendő cselekedetért, gondolatért (pl. azokért az indulatokért, amelyek a szeretett Uca néni megütéséhez vezettek).

A többi szereplőt mindig Filip és Matei szűrőjén keresztül ismerjük meg. Ugyanakkor az ezekből a viszonyokból kirajzolódó alakok teszik még árnyaltabbá a testvérek karaktereit. Az anya-gyerekek kapcsolatokban többnyire féltő-szerető pozícióit foglalnak el: „amikor megérkezett a bácsi, nekem el kellett tűnnöm. Márpedig én, nem tudom miért, ilyenkor szerettem volna otthon, anyu közelében maradni.” (Matei, 153.) „Mí viszont, fiúk lévén, tehát afféle fiatal pulykák, saját lebernyeggel, tollazattal és ösztönökkel, egy percre sem hagytuk egyedül anyuval, míg el nem nyomott az álom.” (Filip, 176.) Az emlékek tükrében az anya mindenáron megvédésre „szoruló” alak, aki nélkül nincs reggeli pirítósszag, azaz nincs otthon, és nincs család se: „úgy éreztem, konyhánk az egyetlen valóságos hely a földkerekségen, az egyetlen, amiben nem kételkedik az ember, mintha Isten nem a világosságot és a vizet és a szárazföldet teremtette volna meg először, hanem a mi konyhánkat a Drumul Taberei-ben, benne anyuval, amint kenyeret pirít.” (Matei, 36.)

A család második pillére leginkább hiányával van jelen: „apa egész évben építőtelepeken dolgozott. Ő azt mondta, hogy pénzt keresni megy, de ezt senki nem hitte el neki.” (Filip, 30., 130.) Helyét Banka, a megtestesült sötétség veszi át, aki „apu szobájának üregéből” figyel. A családban és családi térben hagyott úrt képzeletbeli lények töltik ki, akik biztonságérzet helyett félelmet keltenek. A félelem képzeletbeli megtestesülését csak az apa tudná megszüntetni, de „apu szobája mindig ilyen sötét, / és sötét is lesz az idők végezetéig, mindörökké, ámen, / senkinek semmi dolga apu szobájában, / ha apu hazajön egyszer, /

valamikor, ő majd fölkapcsolja a lámpát, / kér egy szendvicset, olvas egy kicsit, / aztán ismét elutazik, mindörökre, valahova / más-hova, mit számít, hogy hova, a Banka pedig figyel, / arra vár, hogy zúgni kezdjen / a fűled a sok sötétől és hallgatástól...” (Nagy-matei Kismateinak írt verslevele, 64.)

A nagyapához vagy Ucához fűződő viszonyokban mutatkozik meg leginkább kiegyensúlyozott felnőtt-gyerek kapcsolat. Ez a két szereplő jelenti a Florian testvérek számára az odafigyelést, a nyugalmat, a beszélgetések meghittségét: „Uca néni azt mondta anyunak, hogy Matei nélkül már rég meghalt volna, anélkül hogy megtudta volna, mi a szeretet.” (Filip, 82.) „A sötétség pedig megtelt mesékkel, de ezúttal nem tündéres, hercegnős, csizmás kandúros mesékkel; elhelyezkedve a paplan alatt, másféle meséket hallgattam [nagyapától], Nagy Sándorról, Odüsszeuszról [...] iszonyatos viharokról és hólavínákról, Mozarttól és Salieriről, Johann Sebastian Bach számtalan gyermekéről [...], ezek a mesék beletorkolltak egy áldott folyamba, amely sárgarézként csillogott nagyapa fényaurájától.” (Filip, 165.)

Ezek mellett a mindennapok labirintusában találkozunk a kölyök utcai játszótársakkal is, akikre hol hősként vagy barátként, hol pedig ellenségként, vetélytársként tekintünk. Az utcán (focipályán vagy a tömbházak között berendezett valóságban) zajló történetek gyerekkapcsolatokról szólnak, ezekben nyilvánul meg először a szexualitás (meztelenség, papás-mamás játékok, csók), a felnőtté avatás (kalyibaépítés, cigizés), ezekben bukkan fel a szimpátia, empátia, agresszivitás vagy akár a gyűlölet. A játszótársak által okozott örömeik vagy bánatok – a családi körülmények által okozottakkal ellentétben – ritkán váltanak ki hosszút ideig tartó, mélyebb állapotokat. Ezt a játék közben tapasztalt szabadságot és színes fantáziavilágot váltja fel esténként az otthon érzékelhető nyomasztó légkör, a hiány és a képzelet sötétebb tónusa.

Ezekből az apró, több szemszögből is megvilágított történetekből, lelkiállapotokból nemcsak a testvérek gyermekkorának hangulata rajzolódik ki, hanem egy tágabb társadalmi környezet és viszonyrendszer is. Ezek a – visszaemlékezés által felelevenített, egy gyerek számára nem mindig egyértelmű – tényezők általában csak utólagos értelmezés segítségével válnak nyilvánvalóvá vagy tényszerűvé. Míg egy gyerek számára a Haza egyenlő Stănescu elvtársnővel vagy egy idegen férfi fogásra akasztott, jelvénnel ellátott tányérsapkájával, a felnőtt Filip és felnőtt Matei értelmezésében ez már sokkal

árnyaltabb jelentéssel bírhat: „A bácsi katonává volt. S a Hazát szolgálta, vagyis azt a jelvényt vörös csillaggal, hegyekkel és fenyvesekkel és szántóföldekkel, ott a ruhafogaszon. Ez volt a foglalkozása. Hogy viselje a jelvényt. Vagyis hogy a Hazával a fején járjon. Végre volt egy tiszta, lényegi bizonyíték, hogy a Haza igenis létezik. [...] Miközben a cipőmet vettem föl, a Haza vigyorgott rám a fogasról. Ilyenkor szörnyen utáltam.” (Matei, 152.) „Mírcea nevű kisöcsém, még így, csecsemőként is, végre igazolta a bácsi látogatásainak értelmét. Ő volt a kisöcsém apja.” (Matei, 155.)

Az emlékezés gesztusának és a múlt elmesélésének miérteire is választ kapunk a négykezesből. Amellett, hogy ez a folyamat egy sokszínű, izgalmas regény megírását eredményezte, a lényegi cél a szerzői motívációból derül ki: „elrablalk a gyermekkorodból / s itt teszlek le a földre, / azt állítom, hogy amíg az álmaid / itt kísértének bennem, nem lehetek olyan / faszkalap, / nem lehetek menthetetlen eset, / van még esély, / még rád találhatok magamban, / hogy szóba álljunk kicsit.” (Nagy-matei Kismateinak írt verslevele, 70.) A felnőttben bujkáló gyermek megkeresésének és előhívásának reménye, az őszinte gyermekérzések újraélése utáni vágyakozás ösztönzéseként hatott a szerzőpárosra. „Nem jut más eszembe, mint az, hogy elkezdek írni, hátha eldadoghatok néhány történetet, fölfedhetek néhány titkot, abban a reményben, hogy ez az elviselhetetlen vívódás előbb-utóbb engedni fogja magát, majd a nyilvános leleplezés után lesz szíves végleg eltűnni.” (Matei, 100.) A múlt felidézése, újraélése és értelmezése gyakran elengedéssel, megbocsátással jár együtt. Így válik az írás által kihelyezett emlékeztető a múltnak legtörekenyebb (és talán legvédtelenebb) darabkája, amely csakis összetettségében érthető meg. Ezt a folyamatot élük meg és tárják elének a Florian testvérek, akár egy sokáig érlelt valamót, amelyben már nincs nyoma szentimentalizmusnak, csak letisztult és őszinte gondolatoknak.

Ennek az érlelésnek köszönhetően az emlékezés nem válik öncélúvá a regényben. Ehelyett olyan környezetet és állapotot teremt, amelybe olvasóként is könnyen behelyezkedhetünk, olykor kételkedve, gyanakodva, olykor pedig a rácsodálkozás, a magunkra ismerés kínos vagy békés érzésével – ismét megkérdőjelezve azt a naiv elképzelést, miszerint a gyermekkor törvénytörően csak egyszólamú és boldog lehet.